

Tomasz Chodowiec
Akademia Podlaska

**Agnieszka Mikołajczuk, *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*,
Wydawnictwo Semper, Warszawa 2009, ss. 357**

Kwintesencję studium językoznawczego Agnieszki Mikołajczuk wyrażają słowa samej autorki podsumowujące to interesujące opracowanie z zakresu językoznawstwa:

Dzięki poznawaniu bogactwa słów składających się na leksykony uczuć w różnych językach, przez odkrywanie podobieństw i odmienności w różnojęzycznej konceptualizacji przeżyć psychicznych mamy szansę pełniejszego otwarcia się na innych ludzi, wzbogacenia naszej wizji świata i poszerzenia horyzontów. Radość poznawania jest nieodłącznym składnikiem związanego z tym trudu i działania, dla którego punktem wyjścia powinno być poznanie ukształtowanych we własnej kulturze sposobów rozumienia różnych kategorii uczuć w tym RADOŚCI (MIKOŁAJCZUK 2009: 322).

Rozprawa Agnieszki Mikołajczuk znacząco wpisuje się w pewien wyrazisty nurt publikacji dotyczących badań językoznawczych nad semantyką uczuć, wyróżniając się zdecydowanie autorską koncepcją metodologiczną. Opatrzona imponującą analizą materiałową popartą syntezą wybranych koncepcji autorskich wielu uznanych badaczy (D. Buttler, H. Milejkowska, L. Jordanskaja, I. Nowakowska-Kempna, J.D. Apresjan, A. Wierzbička, A. Pajdzińska, Z. Kövecses), tworzy precyzyjne zestawienie różnych poziomów kategoryzacji modeli uczuć z rodziny leksykalnej *radość*.

Język służy jako podstawowe narzędzie do opisu myśli i uczuć. To także fundament do określania istoty wielu pojęć emocjonalnych. Rosnąca liczba publikacji naukowych i poradnikowych analizujących uczucia z rodziny leksykalnej *radości* pozwala formułować wnioski na temat rosnącej motywacji skategoryzowania i konceptualizacji tego pojęcia w wymiarze uniwersalnym. Istotne jest, co podkreśla Autorka, ukazanie szerszego spektrum badań kontrastywnych, ukazujących odmienną strukturę pojęciowej *radości* w różnych językach. Pozwala to, wedle Agnieszki Mikołajczuk, w szerszej perspektywie czasowej i badawczej zdefiniować złożoność znaczeń, które skrywają się pod niejednorodnymi wykładnikami wyrazów z rodziny leksykalnej *radość*. Badania m.in. z zakresu semantyki uczuć wskazują obecnie na silnie umotywowaną potrzebę kategoryzowania omawianych pojęć oraz im pokrewnych, szczególnie w związku z zagadnieniami przekładu oraz kontekstu użycia w publikacjach popularnonaukowych i poradnikowych.

Zsyntetyzowane w opracowaniu wyniki dotychczasowych badań naukowych służyły określeniu dość rozległego pola leksykalno-semantycznego RADOŚCI na bazie rejestrów współczesnej polszczyzny. Omówienie wyselekcjonowanego zasobu leksykalnego stanowiło dla Autorki podstawę do zdekodowania i uszczegółowienia zapisanych w słowach doznań psychicznych.

W rozprawie została zaprezentowana także bogata synonimika rzeczownika *radość* i czasownika *cieszyć się* w wieloaspektowym kontekście materiałowym. Przedstawienie tego pojęcia na tle odmiennych kontekstów składniowych w różnych formach gramatycznych umożliwiło Autorce ukazanie kategorii *radości* w rozmaitych odcieniach znaczeniowych. W wyekscerpowanym materiale widać relacje łączące zbiór wyrazów zakodowanych w świadomości użytkowników i powiązanych ze znaczeniem pojęcia *radości*, a popartych wspólnym odniesieniem i formalnym pokrewieństwem.

Zaprezentowana analiza kategorii RADOŚCI osadzona w polszczyźnie współczesnej nie lekceważy osiągnięć ponadstuletniej tradycji dokumentującej rozwój metodologii semantyki językoznawczej. Budzący niekiedy kontrowersje charakter wielu współczesnych nurtów metodologicznych w językoznawstwie może wywołać pozorne wrażenie nie dających się pogodzić sprzeczności. Na podstawie bogatej literatury przedmiotu ukazującą dyskurs naukowy w obrębie metodologii badań językoznawczych, Autorka podkreśla coraz częściej postulowaną przez badaczy konieczność wielopłaszczyznowego opisu języka, u podłoża którego leży jego niejednorodność.

Niewątpliwą zaletą tej pracy jest wieloaspektowość nie tylko na płaszczyźnie językoznawczej. Autorka wyczerpująco prezentuje perspektywę filozoficzno-psychologiczną pojęcia *radości*. Precyzyjnie zakreśla syntetyczny stan wiedzy z zakresu psychologii uczuć, który w swej istocie służyć może jako wyśmienity punkt wyjścia do wielu interesujących analiz będących podstawą modelowania i rozumienia pojęć umiejscowionych w tej rodzinie wyrazów.

Praca Agnieszki Mikołajczuk opiera się głównie na źródłach współczesnej polszczyzny, wśród których wymieniony jest Korpus Języka Polskiego PWN (ponad 40 mln wyrazów tekstowych). Taka strategia badawcza wpisuje się w dość powszechny obecnie nurt badań. Autorka uwzględniła dyskusyjną kwestię reprezentatywności materiału zaczerpniętego z korpusu PWN, niekompletność materiału oraz niemożność wykorzystania słownictwa o charakterze rzadkim bądź okazjonalnym. Biorąc to pod uwagę i dążąc do zniwelowania tych niedogodności, Autorka poszerza materiał językowy o tradycyjne źródła leksykograficzne – w tym słowniki historyczne (wykaz źródeł leksykograficznych został umieszczony wśród innych źródeł w bibliografii). Analizę materiałową, poza wykorzystaniem nowoczesnych i tradycyjnych źródeł leksykograficznych, jak również zasobu leksykalnego wybranego z utworów prozy współczesnej oraz tekstów prasowych, wspomaga metoda introspekcyjna oraz wiedza językowa Autorki. Całość analizy materiałowej podsumowuje indeks pojęć i leksemów z uwzględnieniem wybranych frazeologizmów, będący doskonałym uzupełnieniem aparatu badawczego nie tylko dla językoznawców.

Praca składa się z trzech zasadniczych ogniw – Część I: *Uczucia z rodziny radości i językowe wykładniki – stan badań*; Część II: *Struktura kategorii uczuć z rodziny radości w świetle danych języka polskiego*; Część III: *Słownictwo centralne rodzin leksykalnych związanych z kategorią RADOŚCI w polszczyźnie. Analizy i interpretacje*.

W części teoretycznej, poza wspomnianym już syntetycznym ujęciem pojęcia *radości* w kontekście filozofii i psychologii, Autorka dokonuje przeglądu najistotniej-

szych, z jej punktu widzenia, koncepcji autorskich kategoryzowania obrazu *radości* w zakresie semantyki uczuć. Specyfika skoncentrowania pracy wokół współczesnej polszczyzny (zadeklarowana w temacie studium) nie uniemożliwia odwołań do innych języków. Przywoływaną autorską koncepcję pól leksykalno-semantycznych Danuty Buttler uzupełnia synteza badań Haliny Milejowskiej dotyczących przymiotników utożsamianych z *radością* w języku rosyjskim. Pozwala to na wyraźne zaakcentowanie cech odmiennych i zbieżnych, będących podstawą do zróżnicowanego kategoryzowania uczucia *radości*. Różnicowanie kategoryzowania obrazu *radości* dokonuje się poprzez łączenie dwóch jakże odmiennych metodologii – kognitywnej i semantyki polowej – a służyć to ma określeniu konsekwencji rozumienia pojęcia *radości* w tekstach tłumaczeń. Osadzenie analizy pojęć *radości* w powszechnym obecnie nurcie badań kognitywnych nie neguje badań wyrastających z metodologii strukturalistycznej – to raczej próba zastosowania tendencji integracyjnych.

Dążenie do zastosowania w opisie *radości* różnorodnych metodologii towarzyszy prezentacji poszczególnych koncepcji lingwistycznych, stworzonych przez takich badaczy, jak Lidia Jordanskaja [1972 – analiza predykatów uczuć krótkotrwałych w języku rosyjskim], czy Iwona Nowakowska-Kempna [1986 – semantyczno-składniowa charakterystyka predykatów uczuć w języku polskim]. Wyłaniający się na podstawie tych badań obraz *radości*, to zróżnicowany na płaszczyźnie formalnej zespół wyrażań. Widoczna jest konieczność szeregowania istotnych odmienności. Tę głębię odcieni znaczeniowych uzmysławia Autorka prezentując analizę semową polsko- i anglojęzyczną Anny Wierzbickiej (ściśle związana z semantyką składnikową). Koncepcja Anny Wierzbickiej, pozornie odległa od koncepcji autorskiej Agnieszki Mikołajczuk, pozwala teź na ukazanie struktury kategorii uczucia RADOŚCI w języku polskim.

Cenna i inspirująca dla Autorki wydaje się koncepcja „leksykografii systemowej” zaproponowana przez Jurija Apresjana. Koncepcja ta akcentuje postulat tworzenia słowników służących nie tylko rozumieniu tekstu, ale również konstruowaniu wypowiedzi. Propozycja Apresjana, według Autorki, inspiruje do poszukiwania różnych modeli uczuć powiązanych z danym słowem i sprawdzania hipotetycznych powiązań z innymi leksemami.

W podsumowaniu wybranych koncepcji lingwistycznych nie zabrakło również syntezy kognitywistycznego ujęcia emocji, opartego na wyszczególnianiu metafor i metonimii, traktowanej przez Autorkę jako uzupełnienie wypracowanych badań semantycznych nad językiem uczuć.

Część analityczną pracy Agnieszki Mikołajczuk wyróżnia konsekwencja w szczegółowym prezentowaniu słownictwa rodzin leksykalnych związanych z kategorią RADOŚCI. Analiza materiałowa opiera się na ukazaniu wykładników rodziny wyrazów z uwzględnieniem ich cech centralnych i peryferyjnych. Analizowany materiał ukazuje duże zróżnicowanie użycia wyrazów z tej rodziny leksykalnej mieszczących się w językowym obrazie *radości*, nadając jej charakteru uniwersalnego.

Agnieszka Mikołajczuk proponuje następujące modele poznawcze uczuć z rodziny RADOŚCI (z leksykalnymi wykładnikami): RADOŚĆ „reaktywna” (bezpośrednia często bezrefleksyjna reakcja emocjonalna o dużej intensywności i wyrazisto-

ści objawów – *cieszyć się z czegoś*); RADOŚĆ „czynnościowa” (powstająca wskutek działań aktywnego podmiotu, który na podstawie bezrefleksyjnej lub/i racjonalnej pozytywnej samooceny odwołuje się kwestii istotnych dla podmiotu wywołujących SZCZĘŚCIE – *uniesienie, entuzjazm*); RADOŚĆ „zmysłowa” (organizacja i interpretacja wrażeń zmysłowych z możliwością oceny racjonalnej, lecz nacechowana nietrwałością – *nacieszyć się czymś do syta*); RADOŚĆ „ludyczna” (*radość zabawy*); RADOŚĆ „na tle komizmu” (*wesołość, rozbawienie*); RADOŚĆ „bez wyraźniej przyczyny” (przeżycie, którego katalizatorem może być samoistne tło emocjonalne – *pogodny nastrój* – lub związane z podstawą podmiotu – *radość życia*); SZCZĘŚCIE „trwałe” (uczucie będące konsekwencją określonego celu w życiu, stanowi wartość samą w sobie).

RADOŚĆ stanowi rzeczownik traktowany w świadomości użytkowników nadrzędnie, natomiast analiza tekstów m.in. psychologicznych, filozoficznych i socjologicznych wskazuje na preferowanie raczej określeń peryferyjnych znajdujących się w tej rodzinie leksykalnej. Autorka formułuje następujące tezy, które mogą leżeć u podstaw takiego stanu rzeczy: bezwiedne przejście sposobu widzenia świata właściwego obcej społeczności językowej (związana jest tym nieświadomiona rozbieżność postrzegania rzeczywistości); świadome wprowadzenie różnych sposobów oglądu świata oraz dynamiczny wpływ kontaktów kulturowych i wynikającej z tego transformacji społeczno-gospodarczej.

Agnieszka Mikołajczuk w żmudnym procesie analizy i weryfikacji materiału językowego (z uwzględnieniem kontekstu) doprecyzowuje zasygnalizowaną systematykę pojęć. Przyjęcie tej perspektywy badawczej nadaje wynikom analizy charakteru struktury otwartej – interdyscyplinarnej. Autorka podkreśla jednak, iż w obszernej dyskusji o istocie emocji podstawowych i niepodstawowych wymogiem powinno być zawsze rozważenie aspektów lingwistycznych.

Obraz radości we współczesnej polszczyźnie to przede wszystkim wydawnictwo o charakterze językoznawczym, jednakże zaprezentowana analiza pozwala na doprecyzowanie jednolitej płaszczyzny służącej wymianie myśli w badaniach z różnych dziedzin nad uczuciami pozytywnymi. Publikacja Agnieszki Mikołajczuk – studium dążące do sformułowania definicji pojęcia *radości* – to praca imponująca pod względem przedstawionego materiału analitycznego. Stanowi istotne uzupełnienie dotychczasowych badań, jak również może być punktem wyjścia do wielu opracowań syntetycznych z zakresu semantyki uczuć. Może również być inspiracją do eksploracji naukowej omawianych zagadnień przez pryzmat innych dyscyplin.

Publikacji Agnieszki Mikołajczuk przyświeca pełen radości i optymizmu postulat nieustającej potrzeby poznawania człowieka i świata go otaczającego przez pryzmat języka i przekazywanych za jego pośrednictwem uczuć.

LITERATURA:

MIKOŁAJCZUK A. (2009), *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*, Wydawnictwo Semper, Warszawa.